

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ
ФАКУЛЬТЕТ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ**

**ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ПІДГОТОВКИ ДО
ЗОВНІШНЬОГО НЕЗАЛЕЖНОГО
ОЦІНЮВАННЯ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І
ЛІТЕРАТУРИ**

**Умань
ВПЦ «Візаві»
2021**

УДК 37.016:811.161.2+821.161](06)
ББК 74.261.4+74.261.8(4Укр)]я431
ТЗЗ

Рецензенти: *Йовенко Л. І., д-р пед. н., проф. (Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини);*
Денисюк Т. К., канд. філол. н., викладач вищої кваліфікаційної категорії, викладач-методист (КВНЗ «Уманський гуманітарно-педагогічний коледж ім. Т. Г. Шевченка»).

Редакційна колегія: *Цимбал-Слатвінська Світлана, д-р пед. н., доц.;*
Січкарь Світлана, канд. філол. н., доц.; Хлисту́н Ірина, канд. філол. н., доц.;
Похилюк Олена, канд. філол. н., спеціаліст вищої категорії, ст. викл.;
Скрипник Надія, канд. філол. н.; Зарудняк Наталія, викл.; Денисюк Ірина,
ст. викл.

ТЗЗ

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ПІДГОТОВКИ ДО ЗОВНІШНЬОГО НЕЗАЛЕЖНОГО ОЦІНЮВАННЯ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ: збірник наукових і навчально-методичних матеріалів.
Умань : ВПЦ «Візаві», 2021. Вип. 5. 271 с.

У збірнику вміщено матеріали, що обговорювалися на Всеукраїнському науково-методичному семінарі «Теорія і практика підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання з української мови і літератури», що традиційно проводиться на факультеті української філології Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини спільно з Центром доуніверситетської підготовки та Вінницьким гуманітарно-педагогічним коледжем з лютого 2016 року. Запропоновані методичні, психологічні та теоретичні поради вчителів і викладачів – це ще одна спроба педагогів розставити акценти на тих аспектах, які сприятимуть якісній підготовці випускників ЗНЗ до зовнішнього незалежного оцінювання з української мови і літератури.

Матеріали посібника можуть використовувати всі, хто зацікавлений в успішному подоланні «першого серйозного іспиту на дорослість, на розуміння природи речей, на реалізування себе в майбутньому».

За зміст і достовірність викладених матеріалів відповідальність несе автор.

Рекомендувала до друку вчена рада факультету української філології Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (протокол № 12 від 24 лютого 2021 року).

УДК 37.016:811.161.2+821.161](06)
ББК 74.261.4+74.261.8(4Укр)]я431
© Уманський державний
педагогічний університет
імені Павла Тичини, 2021

ЗМІСТ

РОЗДІЛ І

ЗАГАЛЬНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ ДО ЗНО.....5

Бережанська О. Ю.

РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ ЯК ЗАСІБ ПІДГОТОВКИ ДО ЗОВНІШНЬОГО НЕЗАЛЕЖНОГО ОЦІНЮВАННЯ (з досвіду роботи).....5

Денисюк В. В.

ЛЕБІДЬ, РАК І ЩУКА ЗНО З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ..... 18

Клапко С. В.

РОЛЬ ЛІТЕРАТУРИ ЯК ВИДУ МИСТЕЦТВА У ФОРМУВАННІ ХУДОЖНІХ СМАКІВ СТУДЕНТІВ22

Клочко Т. В.

ПСИХОЛОГІЧНА СКЛАДОВА ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ДО ЗОВНІШНЬОГО НЕЗАЛЕЖНОГО ОЦІНЮВАННЯ.....25

Коваль В. О., Маслюк К. А.

УДОСКОНАЛЕННЯ ЗМІСТУ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ВІДПОВІДНО ДО КОМПЕТЕНТІСНОЇ ПАРАДИГМИ32

Пенчук О. Я.

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНОЇ ДОШКИ ТА ІНТЕРНЕТ-СЕРВІСУ LEARNINGAPPS НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ43

Сорочан А. М.

СТВОРЕННЯ ОНЛАЙН-КЛАСІВ ЯК ВИМОГА ЧАСУ Й ЗАПОРУКА УСПІШНОЇ ПІДГОТОВКИ ДО ЗНО.....68

РОЗДІЛ ІІ

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ ДО ЗОВНІШНЬОГО НЕЗАЛЕЖНОГО ОЦІНЮВАННЯ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.....75

Коломієць І. І., Молодичук О. А.

СТИЛІСТИКА І СТИЛІСТИЧНЕ РЕДАГУВАННЯ: ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ ПІДГОТОВКИ ДО ЗНО.....75

Комарова З. І.

ФОНЕТИКА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ КРІЗЬ ПРИЗМУ ШКІЛЬНИХ ПІДРУЧНИКІВ....86

Мазур Т. А.

ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У СТУДЕНТІВ ПІД ЧАС ПІДГОТОВКИ ДО ЗНО З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ (з використанням методу проєктів).....92

Похилук О. М.

ТЕХНОЛОГІЇ НАПИСАННЯ ЕСЕ ЯК РІЗНОВИДУ АВТОРСЬКОГО ВЛАСНОГО ВИСЛОВЛЕННЯ.....98

Січкач С. А., Денисюк І. А.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ЗОВНІШНЬОГО НЕЗАЛЕЖНОГО ОЦІНЮВАННЯ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ (Морфологія)103

Хоміцька Г. В.

ТРУДНОЩІ ПРИ ВИВЧЕННІ БУДОВИ СЛОВА ТА СЛОВОТВОРУ141

залучаються до активної, творчої навчальної діяльності, процесу самонавчання, самореалізації, вчать спілкуватися, співпрацювати, критично мислити, відстоювати свою позицію, готуватися до зовнішнього незалежного оцінювання.

Денисюк В. В.
(Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини)

ЛЕБІДЬ, РАК І ЩУКА ЗНО З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ

З часу запровадження обов'язкового складання ЗНО минуло 13 років. Щоразу, аналізуючи тестові завдання з української мови, власне висловлення та їх результати, дивуєшся ситуації «А віз і нині там». З року в рік ті ж помилки: неправильне формулювання завдань, добір ілюстративного матеріалу, що не відповідає умовам завдання, кілька чи жодної правильної відповіді ... І це не кажучи вже про вимучування людського ресурсу для перевірки власного висловлення, коли навіть колегіальне ухвалення рішення про той чи той пунктуаційний знак, правильний / неправильний добір синоніма, доречність прикладу (найчастіше, оскільки різні покоління читають та переглядають різне, а тому перевіряльникові / перевіряльниці більшість «не його / її» прикладів будуть незрозумілими, на віднайдення інформації про які необхідно витратити багато часу, тож легше по-тихому зменшити бал за цей критерій) не робить погоди. Зрозуміло, все можна списати на людський ресурс, якому, як гучно заявили з трибуни Верховної Ради, властиво помилятися.

Як би там не було, а прихильників, які підтримують власне висловлення у ЗНО з української мови і літератури, чимало. Нині всі розуміють, що без уміння логічно і грамотно викладати свої думки складно домогтися успіху в житті і кар'єрі (якщо, звісно, не дивитися на Верховну Раду). У проєкті Концепції мовної освіти в Україні сказано: «Володіння державною мовою сприяє консолідації громадян у розбудові й зміцненні Української держави. Реалізуючи важливу функцію – державотворення, українська мова забезпечує доступ до джерел української духовності, дає змогу випускникам загальноосвітніх навчальних закладів якнайповніше реалізувати свої можливості, життєві потреби, плани й наміри, пов'язані з продовженням освіти, опануванням професії, працею в будь-якій галузі чи сфері життєдіяльності». Проте якими би прекрасними не були спонукальні причини цього, необхідно

визнати той факт, що навантаження і відповідальність учителів української мови і літератури знову зростає. Поряд із повсякденною вчительською працею саме словесники виконують титанічну роботу з підготовки учнів до обов'язкових іспитів з української мови в 9 і 11 класі (ДПА у форматі ЗНО), до іспитів за вибором (література), у контексті яких вагоме місце відведено творчій роботі, за яку держава обіцяє аж 20 балів!

В аспекті цього важливими проблемами підготовки учнів до написання власного висловлення вважаю такі:

1. Зниження загального культурного рівня населення країни. За це, поза всяким сумнівом, потрібно подякувати державі, владні органи якої, спираючись на законодавство, свідомо! нищать культуру через закриття театрів, бібліотек, будинків творчості.

2. Згубна демократизація мови ЗМІ, відсутність кваліфікованої редактури, надзвичайно шкідливе загравання з публікою, що проявляється у зниженні мовного порогу до її рівня в гонитві за високими рейтингами. Сьогодні ми пожинаємо плоди культивованої в дев'яності роки романтизації кримінальної субкультури, коли провідні телеканали транслювали кінофільми та серіали відповідної тематики, а тепер, як наслідок, ми спостерігаємо поширення просторічних і жаргонних зворотів у мові сучасної молоді, наприклад, таких слів, як *жерсть*, *кинути*, *підставити*, *розвести*, *накосячити* та багатьох інших. Прикро, але «взірцем» для деяких лексичних ноу-хау стають і найвищі посадовці держави. З легкої губи тодішнього кандидата в президенти В. Зеленського кинута фраза «Зробимо їх разом» перетворила нейтральну семантику дієслова *зробимо* в матюччя (до речі, з позицій лінгвістичної експертизи можна подавати позов за образу честі і гідності). Найпоширеніший засіб масової інформації – телебачення – вже давно, на жаль, не є зразком української літературної мови. Це стосується як розважальних передач, так і перекладу художніх фільмів, серіалів.

3. Зміна властивостей і умов функціонування текстів у сучасному світі, втрата високого статусу друкованого слова, його подрібнення до коротких текстів побутового змісту. Закладена бізнесом рекламно-користувацько-споживацька філософія слова потіснила потребу аналізувати і розуміти великий текст, оскільки для фізіології – існування в цьому світі – достатньо кількох певною мірою взаємопов'язаних команд на кшталт «зайди – вибери – купи – з'їж», що в проєкції на школу матиме приблизно такий вияв: «прочитай завдання – відкрий Google – знайди “Готові домашні завдання” – перепиши».

4. Відсутність мотивації учнів до читання книжкових текстів великого об'єму, запропонованих програмою, зокрема і через невідповідність смислового навантаження програмних творів рівню вікового розвитку

учнів, невиправдано низька кількість творів, що розповідають про проблеми однолітків. До цього додаю ще й часту зміну авторського підбору при відсутності підручників, що відповідають «удосконаленій» програмі. Складається враження, що література як навчальна дисципліна – найбільший експериментальний полігон, що засвідчує тільки одне – зниження культурного рівня населення країни, а тут ще й конкретно тих, хто біля керма цієї країни. Більшість творів не зацікавлюють учнів ні проблематикою, ні способом вивчення «галопом по Європах», ні плазуванням перед стереотипом страдництва (повністю погоджуюся з М. Павленко). Як учень може навести приклад із такого твору у власному висловленні, коли внутрішньо він чинить опір ще на початковому етапі його вивчення. Твір не «осідає» у свідомості школяра ні як органічне для українськості, ні як фрагментарне. На які твори тоді має спиратися у своїй роботі вчитель, обмежений програмою, аби учень видав на-гора цитату чи навів приклад у власному висловленні? Можна гордо стверджувати: «На всі». Але будьмо реалістами: на жоден, бо нинішнє вивчення літератури відповідає паремії *чув дзвін, та не знаю, де він*, оскільки всі позитивні аспекти спрацьовують тільки на завчасно підготовленому «відкритому» занятті. Тому в текстах превалюють завчені рядки з віршів Т. Шевченка, Л. Костенко, у кращому разі – ще І. Франка, Лесі Українки, В. Симоненка, часто – без зв'язку із контекстом.

5. Повсюдне поширення мережі Інтернет, її загальнодоступність, що породжує у школярів небажання докладати зусилля в процесі навчання, стимулюючи лінь і звичку списувати. Сукупність цих проблем призвела до результатів, про які вчителі-словесники знають не з чуток. Це невміння учнів логічно вибудовувати міркування на запропоновану тему, бідність словникового запасу, недорікуватість, велика кількість граматичних і пунктуаційних помилок, що часто суттєво ускладнюють розуміння змісту творчої роботи, надмірне використання мовних штампів. Недостатня начитаність проявляється у фактичних помилках та неточності при передачі матеріалу.

Саме тому творча робота є універсальною комплексною формою перевірки рівня навченості, а питання про методи до її підготовки не втрачає своєї актуальності. Перше і найголовніше завдання, на мою думку, – домогтися поповнення читацького запасу школярів. Навіть усвідомлено прочитавши два твори, учень матиме мінімум дві думки про явище. На жаль, кануло в Лету літнє читання, проте школярам доцільно пропонувати прочитати влітку твори не за програмою наступного класу, а ті, у яких автори торкаються дотичних проблем, дещо під іншим кутом висвітлюючи їх та даючи учням нестандартне вирішення ситуації. На уроках багато часу потрібно приділяти переказам творів та їх

фрагментів, аналізу тематики. Тут надзвичайно важливо сформувати розуміння універсального, загальнолюдського змісту класичних і новітніх творів. Потрібно навчити учнів віднаходити у класиці її вічний сенс, що хвилює людей різних епох, поколінь і народів, проводити паралелі із сучасністю. І звичайно, завжди при вивченні нового твору необхідно обговорювати його проблематику і можливість використання тексту для аргументації у власному висловленні.

Часто можна почути, що вчитель, аби учні краще запам'ятали різні особливості твору, пропонує використовувати таблицю. Вона проста, має орієнтовно таку структуру:

Жанр	Назва твору	Повне ім'я автора	Герої (імена та короткі характеристики)
------	-------------	-------------------	---

Хтось пропонує доповнити ще блоком «Цитати». Це добре, але більшою мірою вона придатна для підготовки до вирішення тестових завдань з української літератури. А чому б її не доповнити тими компонентами, що мають безпосередньо пов'язані з розвитком зв'язного мовлення учнів? Наприклад, «Епітети», «Порівняння», «Метафори» та ін., тобто тими тропами, мовними засобами, що індивідуалізують ідіостиль письменника, адже саме ця палітра створює водночас загальний і конкретний образ, дозволяє краще запам'ятати і героя, і ситуацію, яку учень вільно зможе відтворити як приклад у власному висловленні.

Повністю згоден з вимогою процедури проведення ЗНО – здати мобільні телефони, що доцільно й підтримувати хоча б на тих уроках, де учні писатимуть творчі роботи. Так можна зменшити «інтелектуальну» залежність школяра від гаджетів, натомість перевести мисленнєві процеси із «Як скористатися смартфоном?» на «Я це читав. Зараз пригадаю». Поряд з аналізом творів необхідно регулярно практикувати письмові завдання різного об'єму. Звісно, майже всі звикли до повноцінного твору, однак я би пропонував виконувати фрагменти, співвідносні з блоками власного висловлення: теза, аргумент + приклад, висновок. Може скластися враження, що при такій роботі учні втратять відчуття теми, яку необхідно розвивати протягом усього твору. Тут доречно використати прийом, що не дозволяє відійти від теми, – це формулювання мікровисновку після кожного блоку. Це дозволяє поєднати частини творчої роботи в одне ціле і не віддалятися від теми.

Отже, підготовка до написання власного висловлення – дуже складний процес, що вимагає від учителя ретельної комплексної роботи. Суспільство має зрозуміти, що вчитель української мови та літератури наодинці не зможе виховати покоління, яке володіє високою внутрішньою культурою, здатне творчо і самостійно мислити. Зрозуміти це мають усі: і громадськість, і посадовці, і директори шкіл, й інші вчителі-предметники.

Та чи буде колись розрубано цей гордіїв вузол усіх проблем нашого ЗНО, покаже тільки час.

Клапко С. В.

(Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж)

РОЛЬ ЛІТЕРАТУРИ ЯК ВИДУ МИСТЕЦТВА У ФОРМУВАННІ ХУДОЖНІХ СМАКІВ СТУДЕНТІВ

Проблема розвитку в студентів почуття прекрасного, здатності визначати естетичну цінність творів мистецтва, формування художніх смаків студентів заслуговує на особливу увагу. Починаючи із XVII ст., немало філософів і теоретиків мистецтва займалися проблемою смаків. Естетичні погляди і теорії, що тоді переважали в Англії та Німеччині, знайшли відображення в їхніх працях. Вони вважали, що формування художніх смаків через мистецтво є важливим моментом у вихованні та моральному збагаченні особистості.

Цікавими є праці з цієї теми теоретика мистецтв П. Чекалевського, художника і педагога І. Урванова, вченого М. Ніколаєва.

Проблемі формування й розвитку естетичних смаків присвятили свої дослідження відомі педагоги Є. Квятковський, Л. Коваль, Л. Коган, Н. Волошина; філософи А. Буров, Н. Киященко, Н. Лейзеров, В. Скатерщиков, А. Молчанова, Л. Левчук, В. Яковлєв, М. Овсянников, Ю. Борєв.

Своєрідним підсумком досліджень цієї проблеми у 60-і роки минулого століття стала монографія А. Молчанової, яка проаналізувала теоретичні погляди на природу смаків, що на той час існували в естетичній науці, зазначивши, що найпоширенішою була думка, згідно з якою в основі смаків лежать здібності. В одних авторів – це здібність до оцінки естетичних явищ дійсності, в інших – здібність до її естетичного відображення.

Проблему смаків з'ясовують Н. Киященко та Н. Лейзеров у книзі «Теорія естетичного виховання». Учені розглядають питання взаємозв'язку і взаємовпливу естетичного виховання і мистецтва. Мистецтво – це найяскравіша форма відображення естетичного ставлення людини до дійсності. Тому виховання високохудожнього смаку впливає на розвиток особистості. Особливу увагу звернено на особистісний характер художнього смаку. Він відображає ставлення людини як особистості до світу художніх цінностей. Та вчені зауважують, що в будь-якому індивідуальному смаку завжди виявляється загальне. Невипадково